

YAKUT BÖLGESİNDE RUS ORTODOKS KİLİSESİ İDARİ YAPILANMASI

 Yusuf KILIÇASLAN^a

Öz

Yakut Bölgesinde Rus Ortodoks Kilisesi'nin kuruluşunu ve merkezileşme sürecini dönemsel olarak açıklamak Saha Türkleri üzerinde yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin daha anlaşılabilir hale gelmesi için oldukça önem arz etmektedir. Çalışma genelden özele doğru planlanmış ve Rus Ortodoks Kilisesi hakkında genel bilgi veren kaynaklardan ve Yakut Bölgesi'nde Ortodoks Hıristiyanlığın tarihini inceleyen eserlerden kronolojik olarak faydalanılmıştır. Bu babda Rus Ortodoks Kilisesinin geçirmiş olduğu reformlara kısaca değinilmiş, piskoposluk, *blagoçiniye* ve *prihod* sistemi ele alınmış, bu kurumların Yakut Bölgesi'nde tezahürü ortaya konmaya çalışılmıştır. Yakut Bölgesi 1620'den itibaren Rusların güdümüne girmiş, 1638'den itibaren dini ve idari yapı eş zamanlı olarak bölgede kurulmaya başlamıştır. Yakut Bölgesi'nde ilk kilise Petr Beketov tarafından 1632'de inşa edilen Lena Kalesi içerisine bina edilmiştir. Zamanla Rus Kozak müfrezelerinin inşa ettiği kalelerin içerisine bina edilen kiliseler sayesinde kilise ve şapel ağı ortaya çıkmıştır. Kiliseler arasında merkezi bir birlikteliğin ortaya çıkması ise uzunca bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. Bunun en önemli nedeni bölgenin Moskova'dan coğrafi uzaklığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden Rus Ortodoks Kilise yapılanması bölgede kademeli olarak gerçekleştirilmiştir. Yakut ruhani idaresi sırasıyla Sibiry Metropolitliği, Tobolsk, İrkutsk, Kamçatka piskoposluklarına bağlı *blagoçiniye* olarak faaliyetini sürdürmüş ve son olarak bağımsız Yakut Piskoposluğunun kurulmasıyla bölge giderek Uzak Doğu Sibiry'nın hem dini hem de idari merkezi haline dönüşmüştür. I. Petro'nun Patrikliği lağvedip, Kutsal Sinod'u kurmasıyla birlikte bölgede yer alan Ortodoks dini kurumları da kabuk değiştirmiştir. Patrikliğin yerini Kutsal Sinod, metropolitliklerin yerini de piskoposluklar almıştır. Piskoposluklar kendi içerisinde *blagoçiniye*, ondalık gibi alt birimlere ayrılmış ve geniş coğrafyalarda vekil papazlık statüsü hayata geçirilmiştir. Sibiry'da ilk vekil papazlık İrkutsk piskoposluğu olmuş, Yakut Bölgesi, Kamçatka piskoposluğunun vekil papazlığı statüsüne 1858'de yükseltilmiştir. Yakut'un vekil papazlık statüsüne yükseltilmesi Aziz Venyaminov tarafından tasarlanmıştır. Statü değişikliği Yakut'un kilise ağını güçlendirmek ve yeterli donanıma sahip din adamlarını buraya çekmeye yetmiştir. Yaklaşık olarak 12 yıl vekil papazlık olarak faaliyetini sürdüren Yakut Ortodoks Kilisesi 1870'te bağımsız bir piskoposluk olarak bölgenin en önemli dini merkezi olmuştur. Yakut'un piskoposluk statüsüne yükseltilmesi bölgenin idari anlamda yeniden şekillenmesine sebebiyet vermiş, *blagoçiniye* ve *desyatınler* ortaya çıkmıştır. Ayrıca bölge cemaat yapısı

^a Dr., İstanbul/Türkiye, kilicaslan670@hotmail.com.

(*prihod*) yeniden düzenlenmiş ve Sahaların kayıtlı olduğu prihoddan başka cemaate geçişi yasaklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Rusya İmparatorluğu, Yakut Bölgesi, Ortodoks Kilisesi, Sahalar, Sinod, Piskoposluk.

ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF RUSSIAN ORTHODOX CHURCH IN YAKUT REGION

Abstract

Explaining the establishment and centralization process of the Russian Orthodox Church in the Yakut region periodically is very important in order to make the missionary activities carried out on Sakha Turks more understandable. The study was planned from the general to the specific, and the sources giving general information about the Russian Orthodox Church and the works examining the history of Orthodox Christianity in the Yakut Region were used chronologically. In this chapter, the reforms of the Russian Orthodox Church were briefly mentioned, the diocese, *blagochiniye* and *prihod* systems were discussed, and the manifestation of these institutions in the Yakut Region was tried to be revealed. The Yakut Region came under the rule of the Russians from 1620, and from 1638, the religious and administrative structure began to be established in the region simultaneously. The first church in the Yakut region was built by Petr Beketov in the Lena Castle, built in 1632. In time, the church and chapel network emerged thanks to the churches built inside the castles built by the Russian Kozak Detachments. The emergence of a central unity between the churches took place at the end of a long process. The most important reason for this is the geographical distance of the region from Moscow. Therefore, the Russian Orthodox Church structuring was carried out gradually in the region. The Yakut spiritual administration continued its activities as the dean of the Siberian Metropolitan, Tobolsk, Irkutsk, Kamchatka Diocese, and finally, with the establishment of the independent Yakut Diocese, the region gradually became both the religious and administrative center of Far East Siberia. After Peter I abolished the Patriarchate and activated the Holy Synod, the Orthodox religious institutions in the region also changed. The Holy Synod took the place of the Patriarchate, and the Bishops took the place of the Metropolitans. The dioceses are divided into sub-units such as dean and decimal. Again, the surrogate priesthood status was implemented, while the first vice priesthood in Siberia was the Irkutsk diocese, the Yakut region was elevated to the surrogate priesthood status in 1858, depending on the Kamchatka diocese. The elevation of the Yakut region to the status of the Viceroyalty was designed by St. Venyaminov. The status change was enough to strengthen Yakut's church network and attract adequately equipped clergy. Yakutsk Orthodox Church, which continued its activities as a deputy priest for approximately 12 years, became the most important religious center of the region as an independent diocese in 1870. Raising Yakutsk to the status of diocese led to the administrative reshaping of the region, and deanships and tithes emerged. In addition, the regional community structure (*prihod*) was reorganized and it was forbidden to move to another congregation other than the spiritual administration where the fields are registered.

Keywords: Russian Empire, Yakut Region, Orthodox Church, Sakhas, Synod, Diocese.

АДМИНИСТРАТИВНАЯ СТРУКТУРА РУССКОЙ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ В ЯКУТСКОЙ ОБЛАСТИ

Аннотация

Процесс становления и централизации Русской Православной Церкви в Якутском крае не теряет своей актуальности. Он требует пристального внимания исследователей, чтобы сделать миссионерскую деятельность, проводившуюся в отношении тюрков-якутов, более понятной. Исследование строилось от общего к частному, использовались источники, дающие общие сведения о Русской Православной Церкви, и работы, исследующие историю православия в Якутском крае. Кратко упомянуты реформы Русской Православной Церкви, рассмотрена система организации епархии, благочиния и прихода, а также предпринята попытка выявить особенности этих институтов в Якутском крае. Якутская область с 1620 года перешла под власть России. С 1638 года одновременно стало формироваться и церковное, и политико-административное устройство. Сеть церквей и часовен в Якутии первоначально возникла из крепостных церквей, устраиваемых русскими казачьими отрядами. Первая церковь была построена внутри Ленской крепости в 1632 году Петром Бекетовым. Появление централизованного единства между церквями станет результатом длительного процесса. Важнейшей причиной этого является географическая удаленность области от Москвы. Структурирование Русской Православной Церкви осуществлялось по округам. Якутское духовное управление продолжало свою деятельность в качестве благочинного округа, подчиненного Сибирской митрополии, Тобольской, Иркутской и Камчатской епархии. Образование самостоятельной епархии связано с именем епископа Иннокентия (Вениаминова), который в 1852 году возглавил Камчатскую епархию. Якутск стал на некоторое время ее центром. После перенесения епископской кафедры в Благовещенск в 1858 году в Якутске остался викарий (викарный епископ), заместитель главы епархии архиепископа Иннокентия, что позволило продолжить благоустройство приходов и привлечь подготовленное духовенство. В 1870 году Якутск стал важнейшим религиозным центром региона, и возведение Якутского викариата в статус епархии привело к административному переустройству области, появлению благочиний и десятин. Кроме того, была реорганизована приходская структура округа. Прихожанам было запрещено переходить из прихода, в котором они были зарегистрированы, в другие приходы.

Ключевые слова: Российская империя, Якутская область, Православная Церковь, Саха, Синод, Епископство.

Giriş

Rus Ortodoks Kilisesi'nin tarihi X. yüzyıla dayanmakla birlikte, Rusların güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmasında önemli paya sahiptir. Rus tarihinin en eski kronikleri manastırlarda yazılmış ve manastırlar belirli bir süre okul görevini de üstlenmişlerdir. Rus devletinin 1552'de Kazan Hanlığını işgal ederek topraklarını genişletmesiyle Ortodoks Kilisesi'nin etki alanı da genişlemiştir. Rus Ortodoks Kilisesi, 1700'de Patrik Adrian'ın ölümüne kadar bu sistemle idare edilmiştir. Bu zaman zarfında kurumsallaşan ve önemli ölçüde güç kazanan Moskova Patrikleri, halkın nazarında ikinci hükümdar,

hatta sahip oldukları dini özellikler nedeniyle çardan daha üstün kabul edilmişlerdir. Böyle bir ortamda yönetimi devralan I. Petro (ö. 1725), mevcut durumu değiştirmek için önemli reformlar hayata geçirmeyi başarmıştır.¹

Rusların XVII. yüzyılın sonunda topraklarını Pasifik Okyanusuna kadar genişletmesi Ortodoks Kilisesi'nin bu topraklarda faaliyet yürütmesi için ön şartı sağlamıştır. Bu yüzyılın sonunda Sibirya Metropolitiği kurularak, tüm bölge buradan idare edilmeye çalışılmıştır. Yakut Ruhani Bölgesi 1718'e kadar Sibirya (Tobolsk) Metropolitiğine bağlı ondalık (desyatin) statüsünde kalmıştır. Bu tarihten sonra İrkutsk piskoposluğunun blagoçiniye statüsüne yükseltilmiştir. I. Petro tarafından 1718 yılında gerçekleştirilen kilise reformunun amacı kiliseyi devletin güdümüne alarak, ekonomik ve adli yetkilerinin kısıtlanması amacını taşımaktadır. Kilise Reformu'ndan önce vergiden ve askerlikten muaf olan Ortodoks Kilisesi mensupları bu ayrıcalığını kaybetmiş, yüksek oranda vergi ödemekle yükümlü kılınmıştır. Ayrıca manastır ve kilise mallarının çoğu devlet adına müsadere edilmiştir. XVIII. yüzyıla kadar denetim mekanizmasının dışında tutulan Patriklik lağvedilerek yerine kiliseyi yönetmek üzere düzenlenmiş ilk ismi *Dini Kurul* olan bir düzen kurulmuştur. Fakat kurul tarafından 14 Şubat 1721'de Petro'ya bu tanımlamanın doğru anlaşılamayacağını bu nedenle *Kutsal Sinod* olarak adlandırılması önerilmiş ve öneri kabul edilmiştir.²

I. Petro'nun zihninde sadece yasak vergisi toplayan bir Rus devleti değil, Hristiyanlaştırmak suretiyle Ruslaştırmak ve ortak kültürel değerlere sahip güçlü bir imparatorluk kurmak fikri saltanatının ilk yıllarından itibaren önemli bir yer tutmuştur.³ Petro'ya göre yeni sistem, kilise işlerinin daha hızlı işlemesini sağlayacak ve kilisenin halk üzerinde kurmuş olduğu otoriteyi kırarak halkın devlete olan bağlılığını da güçlendirecektir. Petro kiliseyi devletin karşısında bir denge unsuru olarak görmüş ve olası bir anlaşmazlık halinde halkın tanrı yolunu tercih ederek patriği seçeceğini düşünmüştür.⁴ Bu nedenden ötürü din adamlarına karşı bir takım yaptırımlar uygulanmıştır.⁵ I. Petro batı tarzı eğitim anlayışını benimsemiş ve bunu uygulanabilir hale getirmek üzere gerekli adımları atmıştır. Bu nedenden ötürü gerçekleştirilen dini reformun hedefi, kilisenin kitleler üzerindeki etkisini ideolojik bir yapıyla bütünleştirmektir. Petro 1700'de Kiev Metropolitine, Sibirya'ya metropolit olarak atanmak üzere hitabeti, dış görünüşü ve ahlaki güzel bir Ukraynalı din adamı bulmasını emretmiştir. Buna sebepse diğer dinlerin Sibirya Bölgesi'nde yayılmaya başlamasıdır. Petro'nun Kiev metropolitinden bulmasını istediği din adamının güzel dış görünüşü itibarıyla insanları daha kolay vaftiz edebileceğine inanmasındandır. Sibirya topluluklarının toplu vaftizine giden süreç 1706'da Hanti ve Mansilerin vaftiz edilmesini emretmesiyle başlamıştır.⁶ Aynı nedenle 1710 yılında Ostyakların vaftiz edilmesi üzerine

¹ Şir Muhammed Dualı, "Rus Ortodoks Kilisesi'nin Siyasi Tarihi," *Milel ve Nihal* 10/2 (2013): 68.

² Vladimir Federov, *Russkaya Pravoslavnaya Tserkov i Gosudarstvo: Sinodalnyi Period 1700-1917* (Moskva: Rus. Panorama, 2003), 150-154.

³ E. S. Şişigin, *Rasprostraneniye Hristianstva v Yakutii* (Yakutsk: y.y., 1991), 18

⁴ Dualı, "Rus Ortodoks Kilisesi'nin Siyasi Tarihi," 69.

⁵ Bk. P. V. Znamenskiy, *Rukovodstvo k Russkoy Tserkvnoy istorii* (Kazan: Üniv- Tip., 1876), 310-312.

⁶ *Kolonialnaya Politika Moskovskogo Gosudarstva v Yakutii XVII. veka; Sbornik Arhivnih Dokumentov* (Leningrad: İzd. İnst. Nar. Sev. TSİK SSSR, 1936), 84.

bir imparatorluk emri çıkarılmıştır. Son olarak 6 Aralık 1714'te bu kapsam genişletilerek çıkarılan genel bir emir ile Rus toprakları içerisinde yaşayan ne kadar vaftiz edilmemiş halk varsa hepsinin vaftiz edilmesi gerektiği Metropolit Feodor'a bildirilmiştir.⁷ Metropolit tarafından bu emir ise tüm bölgelerde görevli misyonerlere tebliğ edilmiştir.

Doğuda dini faaliyetlerini yoğunlaştıran Ortodoks kilisesi bölgede İrkutsk piskoposluğunu 1707'de açmış, ilk piskoposu ise Varlam Kosovski olmuştur. Halefi İvan Maksimoviç 1711-1715 piskoposluğu idare etmiş ve bölgede önemli misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur. İrkutsk piskoposları arasında en önemli isimlerden birisi olan İnnokent Kluçitskiy, Sibirya'da Ortodoks kilisesinin üçüncü kurucusu olarak kabul edilir.⁸ Kluçitskiy piskoposluk süresince Baykal Gölü çevresi ve Buryatlar üzerinde yoğun misyonerlik faaliyetleri yürütmüştür. Halefi olan II. İnnokent Nerunoviç ise dönemin politik şartlarının da misyonerler lehine değişmesiyle Yakut Bölgesi'nde sistemli şekilde misyonerliği başlatan isimdir.

1) Kutsal Sinod'un Kuruluşunun Ardından Rus Ortodoks Kilise Yapısı

Piskoposlar değişen dini idari sitemde Kutsal Sinod'un bölgesel en yüksek rütbelisidir. Piskopos, Ortodoks Hristiyan cemaatinin, dini ve ahlaki ritüellerinin uygulanmasından sorumlu olmasının yanında piskoposluğun çeşitli dairelerini ve dini adliyesini yönetme, yasal veya idari konularda Kutsal Sinod'a danışmak vb. görevleri üstlenmiştir. Rus devletinin XIX. yüzyılın başından itibaren kilise politikasının temel eğilimi piskoposların yetkilerini kısıtlamaya yöneliktir. Kutsal Sinod'un merkezileştirme sisteminden dolayı, piskoposların yetkisi kısıtlanıp piskoposluk idari yönetim işleri gittikçe zorlaşmaya başlamıştır. Kutsal Sinod Başsavcısının (Ober-Prakuror)⁹ otoritesi ve yetkisi güçlendirilmiştir. Piskoposluğun yönetim işleri Kutsal Sinod tarafından idare edilmiş, piskoposlar basit işler ile ilgilenmişlerdir. Dolayısıyla piskopos kendi piskoposluk bölgesini gezip yönetmek yerine genelde masa başında formalite evrak işleriyle ilgilenmiştir. Piskoposların ve piskopos yönetim kurulunun faaliyetleri Kutsal Sinod tüzüklerine tabi kılınmıştır. Ancak bölgesel faktörler göz önüne alındığı zaman bahsi geçen kaideler Moskova'ya yakın piskoposluklar için daha kabul edilebilirdir. Yakut gibi imparatorluğun uzak doğu sınırını belirleyen bölgede bu ve benzeri kuralları uygulamak çoğu zaman mümkün olmamıştır. Piskoposların görev sınırları ve yetkileri Dini Nizamnamenin ikinci bölümünde çizilmiş ve özel olarak görev çerçevesi belirlenmiştir. Buna göre piskoposların görevi; piskoposluğun yönetimi, ruhani bölgesini ziyaret etme, piskoposluk mahkemesine başkanlık etme ve piskoposun ruhban sınıfı ile ilişkilerini düzenlemektir. Ayrıca Piskoposlar yılda iki kez piskoposluğun durumu hakkında rapor tutmakla yükümlü kılınmış, istisnai durumlardaysa harici rapor tutmak üzere Kutsal Sinod'a karşı sorumlu tutulmuştur.¹⁰ Piskoposların bölgesel işleri yürütmek üzere kurulmuş bir de meclisleri vardır.

⁷ Şişgin, *Rastprostraneniye Hristiantstva v Yakutii*, 17; A. S. Pornikova, *Rasseleniye Yakutov v XVII Naçale XX veka* (Yakutsk: Kn. İzd. Vo., 1971), 56.

⁸ Sevinç Aslanova, *Rus Ortodoks Kilisesi* (Ankara Üniversitesi: 2006), 116-117.

⁹ Ober-Prakuror; Başsavcı anlamına gelmektedir. 1917 öncesi Çarlık Rusya'sında Kutsal Sinod'u yöneten ve kontrol eden hükümet yetkilisi anlamındadır. Bk. Şir Muhammed Dualı, *Başlangıçtan Günümüze Rusya'da Din Devlet İlişkileri* (İz Yayıncılık, İstanbul: 2014), 33.

¹⁰ Bk. Znamenskiy, *Rukovodstvo Russkoy Tserkovnoy*, 314-317.

Her bir piskoposlukta piskoposluğun en yüksek kurul yönetim organını oluşturan *konsistoriya* yani piskoposluk yönetim kurulu olmuştur. 27 Mart 1841 yılında Rusya'daki tüm piskoposluk yönetiminin hukuksal temelini oluşturan yeni piskopos yönetim kurulu tüzüğü onaylanmıştır. Tüzükte piskoposların Sinod yargısına tabi olduğu belirlenmiş ve tüzük çerçevesinde piskoposluk yönetim kurulunun büro işlerini yürütmek için kaçıllara (yazı işleri) kurulmuştur. Tüzükte kaçıllara ve piskoposluk yönetim kurulunun başkanı olarak sivil bürokrat sekreter belirlenmiştir. Sekreter formalite olarak piskoposun yönetiminde olmasına rağmen, Kutsal Sinod tarafından tayin edilip doğrudan Sinod Başsavcısına bağlanmıştır. Dolayısıyla başsavcı piskoposluk yönetim kurulunun kaçıllaryasını piskoposluktaki Kutsal Sinod şubesi, onun sekreterini ise kendi temsilcisi yapmaya çalışmıştır.¹¹ Yakut ruhani idaresinde konsistoriyanın açılması 1870'te bağımsız piskoposluk açılmasıyla gerçekleşmiştir. Yakut dekanlığı 1858'de vekil papazlık statüsüne yükseltilmiş ve yaklaşık 12 yıl bu statüde devam etmiştir.

Sibirya'da ilk vekil papazlık 1707'de Tobolsk piskoposluğu bünyesinde İrkutsk'ta açılmıştır. Sonraki yıllarda da vekil papazlıklara ihtiyaç hâsıl olduğu sürece açılmaya devam etmiştir. Yakut ise 1858'de Kamçatka piskoposluğunun vekil papazlığı olmuştur. Vekil papazlığın başkanı piskopos papazdır (vikari). Bunlar genellikle Sinod tarafından tayin edilmiş, nadiren de olsa piskoposlar tarafından görevlendirilmiştir. Vekil papazlık genellikle geniş bölgeleri içerisine alan piskoposluklarda açılmıştır. Yakut'un bu statüye yükseltilmesi de bu nedenden ötürü olmuştur. Kamçatka piskoposluğunun konum ve donanım olarak bölgeyi idare etmekte yetersiz kalması sonucu bu karar alınmıştır. Kamçatka Piskoposu Aziz Venyaminov, Yakut Spass Manastırı'na yerleşerek tüm bölgeyi buradan idare etmiş ve Yakut piskoposu olarak atadığı Pavel Popov kendisine bağlı hareket etmiştir. Bazı piskoposlarsa vikariyi kilise okullarını ve kadın manastırlarını kontrol etmek üzere görevlendirmiştir. 1865 yılında Kutsal Sinod maddi durumu olan her piskoposlukta vekil papazlık açılması için imparatorun iznini almış ve vikariyat sayısı böylelikle artmaya başlamıştır. Rusya'da 1799'da vikariyat sayısı 5, 1851'de 11, 1891'de 38, 1917'de ise 70'e ulaşmıştır. Vekil piskopos kendine ait bölgede rahiplere emir verebilmiş, ancak vekil piskoposun ne katedrali ne de yönetim kurulu olmuştur. Vekil papazlar piskoposun şahsi emrinde olup ona tamamen bağlı kalmıştır.¹² Yakut vekil papazlığı 1870'te bağımsız piskoposluk statüsüne yükselmesiyle blagoçinikler ortaya çıkmıştır.

Piskoposluklar kendi içinde kilise bölgeleri olarak bilinen blagoçiniyalara bölünmüş, başrahip derecesindeki yöneticisine blagoçini denilmiştir. 1797'de blagoçinler bölgesel ruhban sınıfı kendi aralarından seçmiş, ancak 1820 yılındaki kararnameyle ruhban sınıfının içerisinden seçilme sistemi iptal edilerek, tayin yetkisi bölge piskoposlarına bırakılmıştır. Her blagoçiniyede sayıları 10 ila 30'a kadar çıkabilen cemaatler oluşturulmuştur. Prihod sayısı 15'i geçen blagoçiniyelara birer yardımcı blagoçin verilmiştir. Blagoçinler genellikle kırsalda görev yaptıkları için piskoposların ayrıntılı malumat alabildikleri en önemli kaynaktır. Blagoçin her yıl vaftiz edilenlerin,

¹¹ Nurmukhammed Kenzegulov, "Kazakistan'a Rus Ortodoks Hristiyanlığın Girişi, Yayılışı ve Misyonerlik Faaliyetleri," (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2019), 53.

¹² Fedorov, *Russkaya Pravoslavnaya Tserkov*, 22-23; Kenzegulov, "Kazakistan'a Rus Ortodoks Hristiyanlığın Girişi," 53.

evlilik ve vefat edenlerin sayısını, prihod ruhbanlarının aşırıya kaçan tutumlarını ve ceza gerektiren durumlarda piskoposu bir raporla bilgilendirir. Blagoçin kendi bölgesindeki rahipler ve kilise görevlilerinin şahsi ve aile kayıtlarını tutmakla ve bunu bölgesel idareye bildirmekle yükümlüdür. Böylelikle dini idare üzerinde sivil idarenin kontrol mekanizması işletilmiştir.¹³ Piskoposluğa bağlı blagoçiniyeler da statü değişikliğinin ardından yönetim şekli olarak bazı değişikliklere uğramış ve idareci sınıfı ortaya çıkmıştır.

Kilise idaresinin en alt idari birimini *priçt*¹⁴ tarafından yönetilen cemaatler oluşturur. Rahipler sınıfı papazlık derecesine göre görevlendirilen rahiplerden ve onların yardımcılığını yürüten diyakozlardan oluşmuştur. Kilise görevlileri ise ibadet zamanında papazlara yardım eden ve kilisenin diğer günlük işlerini yapan ruhban sınıfı üyelerinden oluşmaktaydı. Piskoposluk konsistoryası kendine özgü bir düzen içerisinde faaliyet göstermiş, tüzüğe göre yerel kilise işlerini blagoçin yürütmüştür. Yerel din adamları ve yöneticileri piskopos başkanlığında toplanmışlardır. Kançılara piskoposluğun günlük hayatında ve faaliyetlerinde önemli bir işleve sahiptir. Kilise yönetim kurulunun sekreteri, bu yerel dini organın önemli üyelerinden birisidir. Ancak kilise yönetim kurulu tüzüğünde sekreter piskoposa bağlı olmasına rağmen doğrudan Kutsal Sinod Başsavcısı tarafından tayin edilir ve görevden alınabilirdi. Sekreter, piskoposun iznini almadan Başsavcıya müracaat edebilirdi. Genel olarak Kilise Yönetim Kurulu, piskoposa doğrudan bağlı olan dini terbiye eğitimi hariç tüm piskoposluk işlerini yürütmekten sorumludur.¹⁵

Cemaat oluşumu Sinod tarafından hane sayısına göre belirlenmiştir. Buna göre 100-150 haneden oluşanlar birinci, 200-250 hane olanlar ikinci, 250-300 hane olanlar ise üçüncü sınıf cemaat olarak nitelendirilmiştir. Rusya'nın Avrupa kısmında 250 ve üzeri haneye sahip prihodlar bazen iki kısma ayrılabilmiştir. Ancak Yakut yöresi için bu durum söz konusu değildir. Geniş coğrafyada dağınık yaşam tarzı cemaatlerin daha küçük birimlerden oluşmasını zorunlu kılmıştır. XVIII. yüzyılda Yakut Bölgesi'nde görevli din adamlarının piskoposun izni olmadan başka bir cemaat için ayrılan coğrafi sınırlar içerisinde ayin yapma yetkisi yoktur. Bunun ana nedenlerinden birisi vaftiz sayesinde yasaktan muaf tutulan Saha Türklerinin vergiden muafiyet süresinin sonunda ikinci kez vaftiz olarak yasak vergisinden muafiyete devam etmesinin önüne geçmektir.¹⁶

Piskoposluk konsistoryası ileride 40 rahip ve 44 kâtibin görev yapacağı 40 yeni cemaat oluşturmuştur. Yakut Bölgesi her alanda olduğu gibi cemaatlerin oluşumu sırasında da istisnaya tabi tutulmuştur. Diğer bölgelerde cemaat hangi kiliseyi seçerse oraya gitme hakkına sahiptir. Ancak Yakut'ta sadece şehirde oturanlar bu hakka sahip olmuştur. Kırsalda yaşayanların konar-göçer olmalarından dolayı kontrol edilebilirlik adına cemaatler arası geçişi yasaklanmıştır.

Yakut'ta ilk cemaat yapılanması Spass Manastırı, Trinity Kilisesi ve Grado-Yakutsk Kilisesi'ne göre belirlenmiştir. Olekminsk Spass Kilisesi'ne bağlı altı cemaat oluşturulmuş,

¹³ Federov, *Russkaya Pravoslavnaya Tserkov*, 21-22; Kenzegulov, "Kazakistan'a Rus Ortodoks Hristiyanlığın Girişi," 53.

¹⁴ Priçt rahiplerden (başrahip, rahip ve diyakozlar) ve kilise görevlilerinden (zangoç, mezarci ve rahip yardımcıları vb.) oluşmaktadır.

¹⁵ Nikolay Çernavskiy, *Obşiy Vzglyad Na İstoriyu Orenburgskoy Yeparhii* (Orenburg: 1899), 20.

¹⁶ Şişigin, *Rastprostraniye Hristiantstva Yakutii*, 62.

üç rahip ve altı kâtip buraya atanmıştır. Bir rahip iki cemaatte de aynı anda görev yapmıştır. Yakut'ta kronik olarak yaşanan din adamı yetersizliği özel durumlar ortaya çıkarmıştır.¹⁷ Zamanla bölgede yeni kiliselerin açılmasıyla bağlantılı olarak yeni cemaatler oluşturulmuştur. Kiliselerden uzakta yaşayan cemaat için seyyar kiliseler devreye sokulmuş ve çok sayıda şapel inşa edilmiştir.

2) Rus Ortodoks Kilisesinin Yakut Bölgesi'nde Merkezileşme Süreci ve Yakut-Vilyuy Piskoposluğu

Rus Ortodoks Kilisesinin merkezi Moskova'dır. Sibiry'a da kurulan Ortodoks piskoposlukları resmi olmasa da Kazan piskoposluğunun hiyerarşisi altındadır. Her ne kadar Tobolsk ve Kazan piskoposları statü olarak eşit olsalar da donanım olarak aralarında büyük fark vardır. Bu babda Sibiry'a da yeni açılan bir kiliseye atama yapmak veya yardım almak için dilekçeler Moskova'ya iletilmiş, Moskova da Kazan'a bu eksikliklerin giderilmesi için talimat vermiştir. Böylelikle Moskova Kazan'ı, Kazan Tobolsk'u, Tobolsk İrkutsk'u ve İrkutsk da Yakut piskoposluğunu maddi ve manevi anlamda beslemiştir. Yakut piskoposluğu ise kendisinden coğrafi olarak daha doğuda yer alan piskoposlukların merkezi olmuştur. Özellikle Aziz Venyaminov zamanında Yakut ruhani bölgesi büyük değişimler yaşayarak önce vekil papazlık sonra da piskoposluk statüsüne yükselmiştir

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tobolsk metropolitliği; Tobolsk, Verhotursk ve Yenisey olmak üzere üçe ayrılmıştır.¹⁸ XVIII. yüzyılın başlarında ise Yenisey, Daura, Selenge, İrkutsk, Krensk ve Yakut olmak üzere altı bölgeye daha ayrılmıştır. Bu oluşumların başına ise Sibiry'a da din adamı eksikliğinden dolayı piskoposların hizmetkârları ve boyar çocuklarından yetkin kişiler atanmıştır. Bunların görevleri vergileri toplamak, din adamlarının davranışlarını gözlemek ve adli işlemlerin yürütülmesini sağlamaktır. Toplanan vergi meblağlarının güvenliğini sağlamak için bu kişilere küçük bir askeri birlik de eklenmiştir. Zaman içerisinde bu oluşumlar elde etmiş oldukları ayrıcalıkların bir yansıması olarak idare ettikleri bölgede ciddi bir güç olarak ortaya çıkmışlardır.¹⁹ Sivil idarecilerin zamanla görev suiistimali, din görevlilerinin bu göreve atanmasının önünü açmıştır.²⁰

Yakut Ruhani İdaresi bu girişimler neticesinde 1638-1731 arası yıllarda Tobolsk piskoposluğuna bağlı ondalık, 1731'den 1852'ye kadar İrkutsk Piskoposluğuna bağlı blagoçiniye statüsünde faaliyet göstermiştir.²¹ Rus Çarlığı ilk bölgeleri ondalık olarak idari bölgelere ayırmış, bunların başına yönetici olarak da *disyatnikleri* atamıştır. Bu ondalıklarda dini ve siyasi görevliler yer almışlardır. Din işleri ile uğraşanlar arasında papazlar, papaz yardımcıları, diyakoz *igümen* ve yerel halktan seçkin kişiler bulunuyordu. Siyasi alanda hizmet verenlerse Tobolsk'tan gelen ve her türlü emri uygulayarak

¹⁷ İ. İ. Yurganova, *Deyatelnost Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi v Yakutskom Krae: İnkorporatsiya v Russkuyu Gosudarstvennost (XVII Naç- XX vv.)* (İrkutsk: y.y., 2017), 258-259.

¹⁸ *İstoriya Dalnego Vostoka SSSR*, T 2 (Moskova: Nauk, 1991), 63.

¹⁹ A. P. Sannikov, *Tserkovnaya Administratsiya Vostochnoy Sibiri v Kontse XVII-Sredniye XVIII vv.: Sbornik İz İstorii İrkutskoy Yeparhi* (İrkutsk: 1988), 13.

²⁰ N. N. Pakrovskiy, *Sibirskoye Delo o Desyatnikah Rossiskaya Vlasti i Obşestvo, XVII-XVIII v.v* (Novosibirsk: Nauk, 2005), 375-413.

²¹ Yurganova, *Deyatelnost Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi*, 58.

yargılama ve yasak vergisi toplama yetkisine sahip görevlilerdi. Yakut'un ilk ondalıkları Verholensk kalesi ve Birul bölgesidir. 1689'da bu bölgeler Zabaykal bölgesine dâhil edilmiştir. 1693'te ise İğümen Mihail bu bölgeleri tekrar Yakut ondalığına iade etmiştir. 1695 yılına gelindiğinde İlim, Kirensk, Bratsk, Verholensk, Birul ve etrafındaki diğer köyler Yakut'a bağlı durumdadır. 1697 yılında İrkutsk ondalığının kurulmasıyla birlikte Verholensk, Birul, Bratsk ve Kirensk ondalığının 1699'da kurulmasıyla birlikte Kirensk, İlim ve ilçeleri, 1700'de Çeçuskiy kalesi buraya dâhil edilmiştir. Ardından 1709 yılında Kirensk ondalığının tamamen Yakut'a bağlanmasıyla Yakut dekanlığı, Kuzey Doğu Sibirya'nın kilise idare merkezi konumuna gelmiştir.²²

Duruma dönemsel olarak bakıldığında gittikçe Yakut topraklarını merkeze alan bir misyonerlik faaliyetinin hayata geçirildiği görülmektedir. Rusların işgal ettiği bölgeler belli aşamalardan geçmiştir. Bu süreç sırasıyla işgal, devlet sistemine kademeli olarak dâhil olma ve asimilasyondur. Ancak Sahalar için bu durum farklı işlemiştir. Merkezden uzak olma, iletişim aparatlarının olmayışı ve geniş bölgede dağınık yaşam tarzı Rusların bölgeye tam anlamıyla hâkim olmasını güçleştirmesinden dolayı misyon faaliyetleriyle bunu gerçekleştirmek istemişlerdir.

Petro'nun uygulamaya koyduğu Hristiyan olmayan tebaaya çeşitli hediyeler ve ayrıcalıklar tanınarak toplu vaftiz etme girişimi halefleri tarafından aynen devam ettirilmiştir. Yakut topraklarındaysa ilk olarak 1733 ve 1740 yıllarında yeni vaftiz olanlara hediyeler verilerek ayrıcalık tanınması hususunda çıkarılan iki emir ile uygulanmaya başlanmıştır.²³ Anna İvanov'a çıkarmış olduğu bu emirlerle yeni vaftiz olanlara yasak vergisinden muafiyet, beş altın, gömlek, kaftan, şapka vb. kıymetli hediyeler verilmesini valilere bildirmiş ve zorla vaftizi yasaklamıştır. Ayrıca vaftiz olanlar diğer vaftiz olmayanların Hristiyan olması için uğraşırsa bunun karşılığında onlara bir dizi hediyeler daha verilmesini emretmiştir.²⁴ Dönemler halinde devlet politikası olarak uygulanan bu girişimler devam ettirilmiştir. Örneğin Yelizaveta Petrovna'nın (1741-1762) 1744 ve 1746 kararnamele Anna İvanova dönemindekilerle aynı içeriğe sahiptir. Bununla birlikte II. Yekaterina (1762-1796), 1764 yılında yerli halkın vaftizinin hızlandırılması için teşvik edici emirler yayımlarken vaftiz yetkisini yerel piskoposlara bırakmıştır.²⁵ Yine bu tarihte Kazan'a üç; Tobolsk, İrkutsk ve Tambov'a iki; Astrahan, Ryazan, Nijniyovgorod ve Udmurd'a da birer misyoner göndermiş, her birine 150 ruble maaş ve harcamaları için bütçe tahsis edilmiştir.

Misyon faaliyetlerinin yerel yetkililere bırakılmasının altında yatan nedense yerel halk arasında misyonerlerin kendilerini zorla Hristiyanlaştıracağına dair söylentilerin tesiri ile huzursuzluk çıkarmaları gösterilmiştir. Böylelikle misyonerlik faaliyeti yerel din adamlarının inisiyatifine bırakılarak tahsis edilen bütçe ve maaşlar geri çekilmiştir.²⁶ Bu periyod bölgede yoğun vaftizlerin yaşandığı dönemdir. Bu tarihten 29 yıl sonra Kutsal

²² Yurganova, *Deyatelnost Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi*, 58-59.

²³ *Kolonialnaya Politika Moskovskogo Gosudarstva v Yakutii*, 163.

²⁴ *Kolonialnaya Politika Moskovskogo Gosudarstva v Yakutii*, 152-153.

²⁵ G. F. Safranov, *Materiali o Vozniknovenii Zemledeliya Sredi Yakutov. İstoriçeskiy Arhiv*, T. 1 (Moskova-Leningrad: Nauka, 1950), 51-73.

²⁶ İlyas Topsakal, *Rus Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler 1552-1917* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018), 247.

Sinod, misyoner cemiyetinin kurulması için tekrar girişimde bulunmuş, sebep olarak yerel rahiplerin yetersizliği ve vaftiz edilen halkın boşlukta kalması gösterilmiştir. Öyle ki bundan sebep yerel ahali arasında eski dinlerine geri dönüşler başlamıştır. Bunun üzerine Sinod, Tobolsk ve Kazan Piskoposluklarına şu emri vermiştir. “Bölgemizdeki yetenekli ve bilgili rahiplerin listesini tutunuz, maddi durumlarını bize bildirin. Sizlere yetenekli rahipleri hangi bölgede olursa olsun seçme imkânı veriyoruz. Kazan ve çevresindeki bölgelerin yapısına uygun Hristiyanlığın yayılması ve öğretilmesi için bir program hazırlayıp, bize sunun.”²⁷ Bu rapor doğrultusunda Yakut’a gelen en donanımlı misyonerlerin başında Aziz Venyaminov gelmektedir. Venyaminov’un teoloji eğitiminin yanında sosyal ve dil alanında kendisini geliştirmesi ve uygulayacağı sistemin projesini bölgeye gelmeden önce hazırlaması yukarıda bahsedilen girişimlerle alakalıdır.

Kutsal Sinod, Kazan piskoposluğundan ve diğer piskoposluklardan gelen kreşinlerin²⁸ dönüş raporlarının üzerine 10 Aralık 1828’de bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantının sonucunda Sinod mevcut misyonerlerin eğitilmesi ve yeni misyonerler yetiştirilmesi üzere karar almıştır. Kazan ve çevresi için misyoner programı hazırlama görevi Kazan Piskoposu Flaret’e verilirken Tobolsk ve Sibiry piskoposlukları için bu görev Yevgeniy Kazançov’a tebliğ edilmiştir. Yine Sinod’un 24 Aralık 1828 tarihli misyonerlik faaliyeti için Kazan Piskoposu Filaret’e bir emir iletilmiş, buna göre; piskoposlar gayri Ortodoks nüfusa Tanrı’nın kelamını öğretmek üzere Gürcistan, Arhangelsk, İrkutsk ve Sibiry bölgelerine misyonerler göndermeyi emretmiştir.²⁹

Ortodoks kilisesinin tarihi gelişimine bağlantılı olarak Yakut Ruhani Bölgesi 1718’de blagoçiniye, 1858’de vekil papazlık ve Başpiskopos Venyaminov, Yakut bölgesinin kendi piskoposluğuna sahip olması gerektiğini Sinod Başsavcısı Serbinoviç’e yazdığı mektuplarda sıkça dile getirmiştir.³⁰ Girişimler sonucunda Yakut 1870’de piskoposluk statüsüne yükselmiş, Misyoner Dimitri Hitrov da Yakut-Vilyuy Piskoposluğunun ilk piskoposu olmuştur. Yakut piskoposluğu artık bu tarihten sonra bağımsız olarak şekillenmeye başlamıştır. Yakut’ta bağımsız bir piskoposluk kurulduğu sırada, 17’si rahiplerin yaşamış olduğu toplam 37 kilise ve 120 şapel vardır. Tüm şehir kiliselerinde, cemaatler tarafından seçilen kilise yaşlıları ve kiliseleri ısıtmak ve korumak için muhafızlar görev yapmıştır. Başpiskopos Aziz Venyaminov, 1860’lı yılların başında

²⁷ Topsakal, *Rus Çarlığı ve Türkler*, 248.

²⁸ Hristiyan olduktan sonra tekrar eski dinine dönenleri ifade eden terimdir. Yani dinden dönenler anlamını taşımaktadır.

²⁹ Topsakal, *Rus Çarlığı ve Türkler*, 248.

³⁰ Venyaminov 5 Şubat 1857 tarihli Başsavcı Serbinoviç’e cevaben yazmış olduğu mektupta şunları yazmıştır: “Yola gidiyorum Vilyuy, Olekma ve tüm Yakut kiliselerini 1 Nisan’a kadar dolaşacağım. Bir daha Kamçatka’ya gitmeyi düşünmüyorum. Mektubunda yardımcılara ihtiyacın olduğunu yazmışsın, bu doğru.... Size iki kişiyi önerebilirdim ancak ikisi de hasta, aklımda kimse yok. Ancak size şunu söylersem muhtemelen şaşıracaksınız. Buraya dikkat edin. Başrahip Dimitri Hitrov ile aramızda çok fazla benzerlik var. Yerel diller ve gelenekler hakkında tartışmasız uzmandır ve böylesi bulunmaz. Bunu geçen Andrey Nikolayeviç’e yazdığım bir mektupta dile getirdim ve şimdi de size söylüyorum, bir daha kimseye söylemeyeceğim. Şimdi sunulan raporda daha önce belirttiğim gibi Yakut Bölgesi’nin kendi piskoposluğuna sahip olması gerektiğini söylüyorum. Yakutlar bizim geleneklerimize göre evlenmiyorlar ve mahkemeleri sonuçlanamıyor. Bu piskoposluk kurulması için bir kanıttır. Bu mektubu size iletecek kişi detaylı anlatacaktır. Bununla ilgilenin. Bölge piskoposluk kurmak için şartlara sahip ve piskoposun yaşayabileceği bir yer var.” Bk. İ. Barsukov, *Innokentiy Mitropolit Moskovskiy i Kolomenskiy, “Po Yivo Soçineniyam Pismam i Raskazam Sovremennikov”* (Moskova: Sinodalnoy Topografi,1883), 411-412; *Svyatitel Innokentiy (Venyaminov) v Yakutii. Sbornik Dokumentov* (Yakutsk: Mediaholding “Yakutiya”, 2015), 17.

Yakut yöresindeki kilise ihtiyarlarıyla ilgili değişiklikler için Sinod'a defalarca dilekçe vermiştir. Görevli kişilerin gerekli raporları tutması ve merkeze gönderme sorumluluğu da olduğu için kilise ihtiyarının görevlerini yerine getirmenin büyük zorluklarla ilişkili olduğuna dikkat çekmiş ve cemaatçilerin yaşamlarının bir gereği olarak çoğunlukla kiliseden uzak yaşamak zorunda olduğunu vurgulamıştır. Piskopos yukarıdaki gerekçeleri öne sürerek kilise görevlilerinin azlını istemiş ve görevden muafiyet karşılığında kiliseye 60 ruble harç ödenmesini önermiştir. Kutsal Sinod, Piskopos Aziz Venyaminov'un bu isteğinin 30 Kasım 1862 tarihli kararname ile ek gelir garantisi karşılığında kabul etmiştir.³¹

Bu girişimlerin neticesi olarak bölgede bağımsız bir piskoposluk için gerekli kalifiye din adamı ve idareci ihtiyacı karşılanmış ve Yakut Piskoposluğu 1870'de kurulmuştur. Başpiskopos Venyaminov ayrıca Yakut piskoposluğunun ismine Olekminsk yerine Vilyuyy ibaresinin eklenmesini önermiş, buna gerekçe olarak Vilyuy bölgesinin nüfus yoğunluğunu göstermiştir.³²

Yakut piskoposluğunun kurulmasının ardından kilise bölgeleri ve buralara atanacak din adamlarının belirlenmesi için toplantı gerçekleştirilmiştir. Buna göre Yakut Piskoposluğu 5 kilise bölgesine ve bunlara bağlı alt birimlere ayrılmış, Rahip Evtropiy Diyakanov, Rahip Feodosiy Ohlopkov, Rahip Andrey Popov, Rahip Aganit Suvorov ve Rahip Aleksandr Ohlopkov dini uygulamalardan ve bu bölgelerde idareden sorumlu kişiler olarak seçilmişlerdir. Olekminsk dekanlığında rahip Vasiliy Nikitin göreve getirilmiştir. Vilyuy Bölgesi de iki kısma ayrılmış; Protoierey Aleksandr Orlov ve rahip Nikolay Vereşagin buraya görevlendirilmiştir. Yine Verhoyansk bölgesi de iki kısma ayrılmış; Rahip Aleksiy Nikolayev ve Rahip Frumentiy Vinokurov görev üstlenmiştir. Kolım kilisesinde Protoierey Vinokurov ve Çukotka Misyonun başına ise Misyoner İrmonah Viktor getirilmiştir.³³ Bu isimler uzun süredir bölgede görev yapan ve Saha diline hâkim misyonerlerdir. Aynı zamanda Saha dilinde yapılan tercümelemlerde de aktif görevde bulunmuşlardır.

Yakut'ta Dimitri Hitrov başkanlığında 2 Mart 1870'te şehirde görevli din adamlarının genel bir toplantısı yapılmış ve görev dağılımı gerçekleştirilmiştir. Sonuçlara göre oylamada rahipler P. Suvorov, P. Popov, M. Trifonov ve V. Ohlopkov, ruhani konye üyesi olarak seçilmişlerdir. Suvorov, Popov ve Trifonov konsistoryanın tam zamanlı üyeleri seçilirken Ohlopkov yedek üye olmuştur. Seçim işleminden sonra, imparatora bağlılık yemini ettirilmiş, dürüst hizmet yükümlülüğü ile görev dağılımı yapılmıştır. Piskoposluğun mali işleri rahipler Suvorov ve Popov tarafından yürütülmüştür. Diğer işlerden sorumlu üyeler Trifonov ve Ohlopkov'dur. Bunların dışında çok sayıda din adamı ve sivil halktan kimseler çeşitli görevlerle yükümlü kılınmışlardır. 4 Nisan 1870'te Piskopos Hitrov'un katılımıyla Yakut Piskoposluk Konsistoryası üyelerinin ilk toplantısı gerçekleştirilmiştir. Konye tüzüğüne göre tatil günleri hariç tüm günlerde toplantı düzenleme yetkisine sahiptir. Tüzüğün bu maddesine binaen 1870'te, 71 sorunun

³¹ Yurganova, *Deyatelnost Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi*, 25-26.

³² İ. İ. Yurganova, *İstoriya Yakutskoy Eparhii 1870-1917 gg: Deyatelnost Duhovnoy Konsistiryay* (Yakutsk: KGAS RS (Y), 2007), 11-13

³³ *Spravochnaya Kniga Yakutskoy Eparhii za 1889 g* (Yakutsk: Yak. Yep. Vedemosti, 1889), 9-10.

değerlendirildiği 40'tan fazla toplantı yapılmıştır. Toplantıların gündemi genellikle piskoposluk din adamlarının, ilahiyat okulunun, ruhban okullarının ve daha sonra kadın kilisesinin bakımı için gerekli fonların sağlanmasıdır. Yine kilise meclisi³⁴ üyeleri mahallelerin durumu hakkında bilgi toplamış ve piskoposun Kutsal Sinod'a sunmuş olduğu yıllık raporlarının taslaklarını hazırlamakla görevli kılınmışlardır.³⁵ Böylece Yakut-Vilyuy Piskoposluğu tam anlamıyla kurulmuş ve idari yapısı şekillenmiştir.

Sonuç

Rus Devletinin XVI. yüzyılın sonundan itibaren işgale başladığı geniş Sibirya coğrafyasında merkezi bir devlet yapısını oluşturması I. Petro ile başlamış ve doğu Sibirya'da bu reformlar ancak XIX. yüzyılın başından itibaren etkili olabilmektedir. Tarihi süreçte kilise idaresi de belirli dönemlerden geçmiş, Ortodoks Kilisesi kabuk değiştirerek merkezi bir kimliğe bürünmüş ve devlete tam bağlı hale getirilerek kilisenin ayrıcalıklarına son verilmiştir. Bu girişim bölgenin Hristiyanlaştırılmasını hızlandıran en önemli unsur olarak ortaya çıkmış, Yakut'a yansması ise Yakut Vilyuy Piskoposluğunun kurulması olmuştur. Yakut'un piskoposluk statüsüne yükselmesi bölgenin merkezleşmesini de beraberinde getirmiş, bu sayede çok sayıda misyoner ve din adamı Yakut yöresini dini merkez olarak kullanmıştır. Rus Ortodoks Kilisesi tarafından piskoposluk bölgeleri kilise birimleri olarak adlandırılmıştır. Yakut piskoposluğu bu sistem içerisinde ilçelere göre blagoçinliklere bölünmüştür. Blagoçinliklere piskopos tarafından atanan blagoçin başkanlık etmiştir. Yeni sisteme göre Yakut Bölgesinin cemaat yapılanması yeniden düzenlenmiş, önceden çok geniş alandan sorumlu tutulan blagoçinîyelerin görev alanlarının belirli bir düzene girmesi bölgede etkili faaliyet yürütebilmenin önünü açmıştır. Geniş coğrafyada dağınık yaşam tarzı nedeniyle yerel topluluklar üzerinde etkili olamayan Ortodoks Misyonu artık her Saha boyunun içerisinde kilise inşa edecek şekilde yapılandırılmıştır. Bu yapıların giderlerinin Saha Türkleri tarafından karşılanmaya mecbur bırakılmış, maddi ve manevi bir dayatma ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu girişimlerin bir yansıması olarak bölgede suni bir Ortodoklaşma ortaya çıkmıştır.

Beyanname:

- Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- Ethics approval:** Not applicable.
- Author contribution:** The author declares no one has contributed to the article.

³⁴ Meclisi'nin idari organları blagoçinîyeler olmuştur. Yakut'ta blagoçinîye 1744'te kurulmuştur. Bölgenin gelişimine binaen bunların sayısı da artmıştır. Yakut Ruhani Bölgesinin vekil papazlık statüsüne yükseltilmesiyle 6 blagoçinîye, Piskoposluk statüsüne yükselmesiyle 7 blagoçinîyeden oluşmuştur. Blagoçinîyeler dönemler halinde duruma göre sayıları artmıştır. Buna göre; 1875'de 8, 1885'te 13, 1892'de 12, 1899'da 21, 1907'de 17, 1919'da 18'dir. Blagoçinîyeler, ruhani cemaatin bölgedeki asistanları olarak hareket etmişlerdir çünkü nitelikli bilgileri alabilecekleri çok fazla seçeneğe sahip değildiler.

³⁵ Yurganova, *Deyatelmost Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi*, 17-19-20.

3. **Competing interests:** The author declares no competing interests.

KAYNAKÇA

- Aslanova, Sevinç. "Rus Ortodoks Kilisesi, Rus Ortodoks Kilisesi." Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2006.
- Barsukov, İ. *Innokentiy Mitropolit Moskovskiy i Kolomenskiy, "Po Yivo Soçineniyam Pismam i Raskazam Sovremennikov."* Moskova: Sinodalnoy Topografi, 1883.
- Çernavskiy, Nikolay. *Obşiy Vzglyad Na İstoriyu Orenburgskoy Yeparhii.* Orenburg: 1899.
- Dualı, Şir Muhammed. "Rus Ortodoks Kilisesi'nin Siyasi Tarihi." *Milel ve Nihal* 10/2 (2013): 63-94.
- Dualı, Şir Muhammed. *Başlangıçtan Günümüze Rusya'da Din Devlet İlişkileri.* İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Federov, V. *Russkaya Pravoslavnaya Tserkov i Gosudarstvo: Sinodalny Period 1700-1917.* Moskva: Rus. Panaroma, 2003.
- İstoriya Dalnego Vostoka SSSR. T. 2.* Moskova: Nauk, 1991.
- Kenzegulov, Nurmukammed "Kazakistan'a Rus Ortodoks Hristiyanlığın Girişi, Yayılışı ve Misyonerlik Faaliyetleri." Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 2019.
- Kolonialnaya Politika Moskovskogo Gosudarstva v Yakutii XVII. veka; Sbornik Arhivnih Dokumentov.* Leningrad: İzd. İnst. Nar. Sev. TSİK SSSR, 1936.
- Meletiy, A. *Drevniye Tserkovniye Gramoti Vostočno-Sibirskogo Kraya (1653-1726) i Svedeniye o Dauriskoy Missii.* Kazan: Univ. Tip., 1875.
- Pakrovskiy, N. N. *Sibirskoye Delo o Desyatilnikah Rossiskaya Vlasti i Obşestvo, XVII-XVIII vv.* Novosibirsk: 2005.
- Parnikova, A. S. *Rasseleniye Yakutov v XVII Naçale XX veka.* Yakutsk: Kn. İzd. Vo., 1971.
- Polnoe Sabraniye Zakanov Rossiskoy İmperiya PSZRİ 1676-1688.* Tom 2. St. Petersburg: Tip. II. Ot. Sob. İmp. Vel. Kants. 1830.
- Safranov, G. F. *Materiali o Vozniknovenii Zemledeliya Sredi Yakutov. İstoriçeskiy Arhiv.* Tom I. Moskova-Leningrad: Nauka, 1950.
- Sannikov, A. P. *Tserkovnaya Administratsiya Vostočnoy Sibiri v Kontse XVII- Sredniye XVIII vv.: Sbornik İz İstorii İrkutskoy Yeparhi.* İrkutsk:1988.
- Spravoçnaya Kniga Yakutskoy Eparhii za 1889 g.* Yakutsk: Yak. Yep. Ved., 1889.
- Svyatitel İnnokentiy (Veniaminov) v Yakutii. Sbornik Dokumentov.* Yakutsk: Mediaholding Yakutiya, 2015.
- Şişgin, E. S. *Rastprostraneniye Hristiantstva v Yakutii.* Yakutsk: y.y., 1991.
- Topsakal, İlyas. *Rus Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler 1552-1917.* İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2018.
- Yurganova, İ. İ. *İstoriya Yakutskoy Eparhii 1870-1917 gg: (Deyatelnost Duhovnoy Konsistiry).* Yakutsk: KGAS RS (Y), 2007.

Yurganova, İ. İ. *Deyatelnost Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi v Yakutskom Krae: İnkorporatsiya v
Russkuyu Gosudaristvennost (XVII Naç- XX. Vy)*. İrkutsk: y.y. 2017.

Znanimeskij, P. V. *Rukovodstvo k Russkoy Tserkvnoy istorii*. Kazan: Uni. Tip. 1876.

